

Eugen Drewermann

A megtartó kéz

A haragvó Isten csak egy archaikus mítosz

A mi a Biblia olvasását illeti, kétségtelenül igaza van a brit írónak, G. B. Shaw-nak, aki úgy vélte: Az emberiség minden vallási okmánya olyan, mint a nagy kultúra-teremtő folyók, a Nílus, az Eufrátesz és az Indus; aki szomjas, annak innia kell belőlük, de aki iszik belőlük, annak valamilyen tisztítóberendezésre van szüksége, különben veszélyes betegségeket kaphat, amelyek járványokat válthatnak ki. Sok ilyen archaikus mozzanatot tartalmaznak ezek a szövegek.

Földrengés, vihar, tűzvész – amikor ezek a természeti erők isteneknek számítottak, akkor szükségképpen úgy tűnt, hogy igencsak megharagudtak, ha ily módon kell kitombolniuk magukat; úgy látszott, senki sem vonja kétsége, hogy meg akarják büntetni az embereket valamilyen bűnért, amelyet – függetlenül attól, miben állt ez – bizonyára valamennyien elkövettek.

Számos ilyen vonás vált részévé a Biblia istenképének is. Azt olvassuk, hogy Jahve háborúval, sáskajárással, éhínséggel bünteti népét, Izraelt (és az idegen népeket is); pusztít, tombol, és egész néptörzsek kiirtását rendeli el. Még Ezekiel próféta is hiába fáradozik azon, hogy jogosként ábrázolja az isteni igazságosság e borzalmait.

A Kr. e. 6. század közepén szintén egy próféta, Jeremiás úgy látja, hogy Isten eljutott e büntető akciók végére; nem lehet nagyobbat ütni annál, ami Jeruzsálem leigázásával történt. Ha most mégis folytatódnia kell az ember és Isten történetének, akkor ez csak egy olyan újakezdés révén lehetséges, amely azt jelenti, hogy Isten maga szólal meg minden ember szívében, nyugtatóan és vigasztalóan, nem pedig haragvóan és átkozódva.

Ilyen „új szövetségként” működik az a „tisztítóberendezés”, amely a názareti Jézus személyéhez kötődik. Végre bizonyossággá válik: Ha az emberek „rosszat” tesznek, akkor nem odacsapó ökölre van szükségük, hanem olyan kézre, amely megmentően nyúl utánuk. Még több félelemmel, még több kényszerrel és még súlyosabb büntetésekkel nem lehet segíteni az embereknek, nem lehet visszahozni őket – csak leírni és kitaszítani. És éppen ez az, ami teljesen

lehetetlen egy olyan Isten esetén, akihez Jézus tanítása szerint így fordulhatunk imádságunkban: „Jó Atyánk, bocsásd meg vétkeinket – különben hogyan is élhetnék tovább?! –, és mi is megbocsátunk majd mindenkinek minden bűnt!” Ezért arra van szükség, hogy megkeressük az elveszetteket, és a vállunkon vigyük haza őket, ahogyan ama pásztor Jézusnak az elveszett bárányról szóló példabeszédében halljuk.

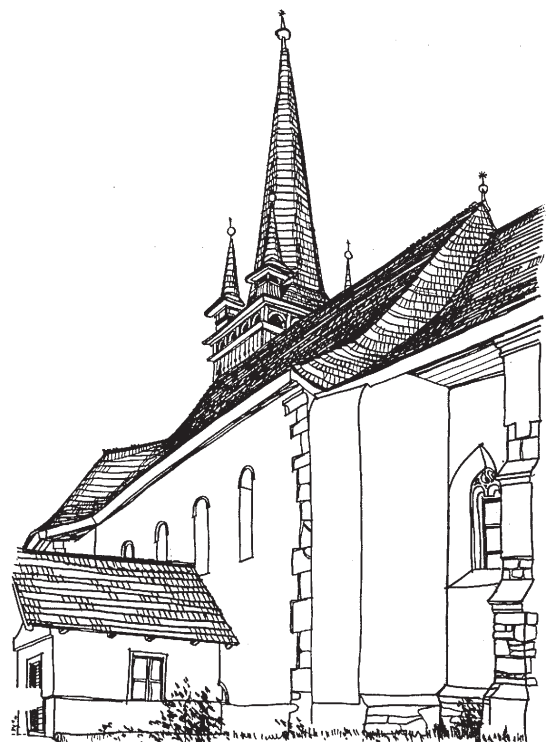
Az ember csak annyira képes jó lenni, amennyire ő maga megtapasztalhatta a jóságot. Luther Márton ezt írta 1520-ban: „Minden törvény csak megmondja neked, mit kell tenned, de egyik sem adja meg az erőt hozzá.” Csak akkor válunk szabadokká arra, hogy képesek legyünk olyanok lenni és úgy cselekedni, ahogyan valóban szeretnénk, ha hiszünk egy olyan jóságban, amely teljesen körülölel minket, és még a bennünk lévő „rosszat” is „agyonszereti” azáltal, hogy a félelmet bizalomná, az agressziót elfogadássá, a reménytelenséget bizakodássá alakítja át. Jézus óta már nem az a kérdés, hogy Isten „haragszik-e”, hanem hogy meddig akarjuk még az „isteni igazságosságot” bitorolva mentesíteni saját visszavágási és bosszúállási fantáziáinkat.

Az Újszövetség szerint Jézus is erősen fel tudott dühödni az örök „igazak” miatt, akik azt hiszik, hogy semmiféle irgalomra nincs szükségük, és akik ismétlenül újjukba állnak azoknak, akiket végre sikerült visszahozni az elveszettségéből. A „haragvás” azonban itt sem segít tovább. Valamikor ők is felismerik majd, valójában miből is élnek: nem a hibátlan erkölcsi rutinból, hanem a megértés és a másokat el nem ítéles magatartásából.

Az e tekintetben szintén archaikus egyházi dogma még mindig csaknem egy milliárd embert tart fogva azzal az előírással, hogy olyan Istenben kell hinniük, aki örök kárhozható dönt

embereket. XVI. Benedek pápa azt tanítja a „tévedhetetlenség” státusának talapzatán állva, hogy a pokol tana csak elismeri azoknak az embereknek a szabad döntését, akik kizárják önmagukat Isten szeretetéből. De látt-e valaha valaki olyan embereket, akik „önként” szüntek meg hinni a szeretetben és a jóságban? Mennyi fájdalmat és sérülést kellett elszenvedniük ahhoz, hogy olyannyira egybeolvadjanak a gyűlölet és a rombolás érzéseivel, mint két vasdarab a kovács üllőjén? Ellenkezőleg: Minél rosszabb dolgot követ el valaki, annál biztosabbak lehetünk abban, hogy bűnös cselekedete nem más, mint elnyújtott segélykiáltás azért a szeretetért, amelyet sosem tapasztalt meg úgy, ahogyan szüksége lett volna rá.

Meglehet, épp elég gyakran mutatkozunk képtelennek arra, hogy utána-menjünk eltévelyedett és zűrzavarba keveredett embertársainknak. Az ilyesmi túlterhel minket. Nem ismerjük eléggé önmagunkat, és túlságosan önmagunk körül körözünk. De vajon Istent is ilyen korlátozottnak, tehetetlennek és önmagával foglalkozónak kell-e tartanunk?

Ha Isten „megítél” minket, akkor ezt nem azért teszi, hogy idomíton és tönkretegyjen minket; ez inkább olyasmi – ha már ki akarunk, vagy kell alakítanunk róla valamilyen elképzelést –, mint ami egy jó terapeutikus beszélgetésben szokott megtörténni: Végül eljutunk arra a pontra, ahol többé nem szükséges, hogy olyan tulajdonságokkal, cselekvésekkel és képességekkel ámitsuk magunkat és másokat, amelyek kivétel nélkül hazugságok. A lét végtelen torzulásai és megvetemedései fokozatosan feloldódnak, ahogyan megolvad a gleccserek jege a meleg főszeél hatására, s szükségszerűen előbukkan az alatta lévő valóság, s a kövek és a hó között újból virágok kezdenek nyílni. Ekkor végre – és végérvényesen – szert teszünk majd arra a képességre, hogy megértsük önmagunkat, s önmagunkban másokat és mindent. Elkezdjük majd annak az Istennek a szemével látni a világot, aki a szeretet.

Akinek feltétlenül szüksége van arra az elképzelésre, hogy a vétkekre „fájdalmakat” kell előírni „büntetésül” és „vezeklésül”, az abban bízhat, hogy csak kevés dolog esik annyira nehezünkre, mint belátást és együttérzést tanúsítani régi félelmekkel és bebiztosítási rendszerekkel szemben. Hirtelen megértjük, valójában hogyan is állt és áll a helyzet azokkal az emberekkel, akiket gyűlöltünk, akiket megvetettünk, akik ellen harcoltunk; érezzük, hogy nekünk magunknak sem volt igazunk, amikor úgy

véltük, hogy jog szerint igazunk van. Persze a lelki érésnek ebben a folyamatában – amelyben az a hatalom ölel körül és hordoz minket, amely akarta és akarja, hogy létezzünk – semmi sem történik külső előírásra; a folyamat önmagától áll össze.

Amikor Jézus a pokollal fenyeget, akkor csak azért teszi ezt, hogy korának világmérvével megmutassa, milyen jég hideg a szívünk, és milyen forrón lángoló a mohóságunk. Itt van például az a gazdag, akinek az ablaka előtt nyomorúságosan elpusztul a szegény Lázár – olyan tanmese ez, amely már az ókori Egyiptom késői korszakában is ismert volt. De milyen félelmetesen aktuális maradt! Nem boldog és irigylésre méltó, nem ember már az, aki odáig vitte, hogy gátlástalanul élvezze, hogy „nyertes” lett mindenkinek mindenki ellen folyó versenyében – saját lelke elvesztése árán. De vajon feltételezné-e Jézus Lázárról, hogy vidáman élvezze az Ábrahám ölen tartózkodást, amíg el kell néznie, hogy annak a gazdagnak mennyire szorong most a szíve?

A hegyi beszédben Jézus elmondta, hogyan gondolkodik ő: „Ha a ti 'igazságosságotok' nem lesz alapjában véve különböző az írástudókéétól és a farizeusokéétól, nem mehettek be a Mennyek országába” (Mt 5,20). Nem az a kérdés, hogy hajlíthatatlan mérccével mérve milyen jutalmat vagy büntetést „érdemel” a másik, hanem az, hogy miképpen felelünk meg az ő

lelki vagy társadalmi szükséghelyzetének. Ez az Újszövetség új „igazságossága”.

Az ószövetségi mítosz szerint Jahve istennek magának is meg kellett tanulnia ezt. Pusztá haragból és az ember iránti undorból elhatározta, hogy tisztára mossa az általa teremtett földet az embertől – és elrendelte a vízözönt. De aztán sajnálta a dolgot, és megígérte, hogy soha többé nem fog ilyesmit kiróni. Azóta türelmesen és jóságosan járja velünk a történelem útját. Ha Isten „igazságos” lenne – nem létezhetnénk. Az, hogy létezzünk, és hogy emberek vagyunk, vagy legalábbis azzá válhatunk, egyedül azon a hiten alapul, hogy Isten olyan Igen, amelyben nincs Nem, olyan világosság, amely nem vet árnyékot, olyan szeretet, amely nem képes csalódottságból gyűlölni. Lelkünk elmentmondásai csak azért képesek megoldódni, mivel Isten maga nem ismer ellentmondásokat, és azért, mert ha ellent kell mondania nekünk, akkor ez kizárólag azért történik, hogy megmentsen minket önmagunktól. Csak azért hagyhatunk fel azzal, hogy beléje vetítsük saját érzelmi kettősségeinket, mert Istenben nincsen kettősség.

Isten „haragja” csak mítosz. Isten szeretete az egyetlen olyan valóság, amelyből emberhez méltó módon tudunk élni – az, ami megmarad számunkra, ha „megszűnjük” a mítoszt.

Forrás: Publik-Forum, 2008/9

A sátorkészítő alkuja

Gondolatok a megváltásról

Senki sem tagadhatja le teljesen, hogy honnan jött, és senkitől sem vitatható el, hogy belső készítésének akarjon felelni. Azon lehet vitázni, hogy ezek a készetések jók-e vagy rosszak, másoktól, esetleg mindenkitől elvárhatóak-e, vagy ellenkezőleg, veszélyesek. Ahogy azonban nem róható fel az ősembernek, hogy nem késsel és villával ette a mamuthúst, és nem botrányos a bunkósbót a kezében, ugyanúgy nem róható fel sem az ószövetségi bibliáíróknak, sem Pálnak, hogy egész teológiai felépítményüket át- meg át- szövi az ószövetségi gondolkodásmód, a zsidó-farizeusi szemlélet.

Mi sem bizonyítja jobban ezt, mint Pál egész megváltás-teológiája. Küszködik a jézusi élet miéértjével, de a da-

maszkuszi események, illetve az arábiai magány ellenére sem tud máshonnan kiindulni, mint az ószövetségi engesztelő áldozat Isten-ember szintéziséből.

Száma a legtermészetesebb, hogy Istent le kell kenyerézni: vagy az embernek kell lekenyeréznie őt, vagy – valamiféle teológiai csavarintással – Istennek kell lekenyeréznie önmagát ahhoz, hogy az ember szalonképes legyen előtte, vagy legalább azzá válhasson. E dilemma értelmében szerkeszti meg koncepcióját, amelynek lényege, hogy az ember eleve haszontalan és bűnös, léte a harag forrása Isten számára, de – és itt kuszálódik össze teljesen a gondolat: – Isten szembefordul önmagával, megszabadítja önmagát saját „örök”

haragjától, és kibékül az emberrel, miután Jézus élete és halála által kifizette önmagát. Ahogy a Kolosszeiekhez írt levélben áll: „*Úgy tetszett az Atyának, hogy benne (Krisztusban) lakjék az egész teljesség, és hogy általa békiítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal hogy keresztjének vérével békességet szerzett mindennek*” (Kol 1,19-20). Kicsit később ezt olvassuk: „*Titeket tehát, akik bűneitek és körülmételetlenségetek miatt holtak voltatok, vele együtt életre keltett*” (Kol 2,13).

Hasonló gondolatmenetet találunk egyébként az első Péter-levélben is: „*Vétkeinket testén vitte föl a keresztfára, hogy meghaljunk a bűnnek, és igaz életet éljünk*” (1Pét 2,24).

Hogyan is állunk hát a megváltással? Mielőtt megkísérelnénk megválaszolni a kérdést, tisztáznunk kell néhány alapelvet, nevezetesen:

1. Isten a teremtéssel elkötelezte magát a teremtés iránt; ez az elkötelezettsége a teremtést megelőző „időkből” származik, és nem függ semmilyen pozitív vagy negatív emberi teljesítménytől. Istentől nem lenne valami szép dolog, hogy teremt egy világot, aztán megsértődve a kudarcra, magára hagyja, hadd forogjon keserű levében. Jobbik esetben az emberi apa sem azért szereti gyermekét, mert az jól vagy rosszul teljesít, Istentől pedig eleve „elvárható”, hogy azért szeressen, mert ő maga a szeretet, és nem képes másra, csak szeretni (1Jn 4,16).

2. A megszokott értelemben vett megváltástan gyakorlatilag azt jelenti, hogy Isten önmagával áll ellentmondásban, és ezt csak Jézusnak, az Isten Fiának helyettesítő, engesztelő kereszthalála képes elsimítani. Ha e szerint a gondolatmenet szerint kíséreljük meghatározni, hogy ki volt Jézus, nyilvánvaló a válasz: Jézus a Krisztus, az Isten Fia. De hát hogyan kerülhet szembe Isten Istennel, Isten Fia hogyan változtathatja meg Isten hozzáállását, az emberrel kapcsolatos szándékát? Netán Isten megváltoztatja, revideálja önmagát önmaga által? Valljuk be becsületesen, ez nem illeszkedik semmilyen értelmes gondolatmenet-höz. Pedig ezt olvassuk a Korinthusiakhoz írt első levélben: „*Nem tudjátok, hogy nem vagytok a magatokéi? Nagy volt a ti váltásdíjatok*” (1Kor 6,19-20)! Az első Péter-levél is hasonlóan fogalmaz: „*Tudjátok, hogy nem múlandó dolog, ezüst vagy arany váltott meg öröklött, értéktelen életmódokból, hanem a hibátlan és seplőtelen Báránynak, Krisztusnak drága vére*” (1Péter 1,18).

3. A megváltásra mint Istentől származó változásra állítólag azért volt szükség, hogy amit az első ember, Ádám tönkretett, azt a második ember, Jézus Krisztus helyrehozza, kijavítsa. Itt csupán egyetlen szempontot vizsgáljunk meg: Az Isten által szabadon saját képére és hasonlatosságára teremtett világ mitől változhatott meg, hogyan fordulhatott Isten ellen? Van olyan erő, amely képes felülmúlni az isteni akaratot? Ha nincsen, akkor zátonyra futott az ősbűn gondolata, ha viszont van, akkor Istentől belül nincs valami rendben, hiszen egyszer akar valamit, máskor meg az ellenkezőjét akarja. Jézus szavai szellemében: Hogyan állhat fenn Isten világa,

ha ilyen ellentmondásosság van benne (vö. Mk 3,24-26)? Másrésztől, egyetlen ember bűnéért mindenkit büntetni aligha a szeretet, még kevésbé a végtelen szeretet jellemzője. Az egy ember bűnéért az egész emberiséget sújtó átok nem méltó az ugyan-ezen emberért mindent, saját Fiát is kockára tevő, sőt keresztre juttató isteni szeretethez.

4. Jézus kereszthalálára nem azért volt szükség, mert az isteni igazságosság áldozatot követelt, hogy valamiféle örök tartozás kiegyenlítették. A kereszthalálára azért volt szükség, mert az isteni jóság és a szeretet legkülönbözőbb kísérletei leperogtek az emberről annak önhittsége miatt, és mert a szeretetnek nem maradt más eszköze, csak a teljes önátadás, az önmagát odaadás egészen a kereszthalálig.

5. Van még egy probléma a páli megváltás-gondolattal, nevezetesen az adóslevél, amely közvetve azt fogalmazza meg, hogy Isten Jézus személye révén megvásárolta, tulajdonává tette az embert. A Kolosszeiekhez írt levélben ezt olvassuk: „*Megbocsátotta minden bűnünket, a követelményeivel terhünkre szóló adóslevelet pedig eltörölte és a keresztre szögezve megsemmisítette*” (Kol 2,14).

Ha azt halljuk, hogy Isten birtokba vette, mintegy áruvá tette az embert, mert annak nem megfelelő minőségű teljesítménye miatt ki kellett fizetnie a számlát, „az adósságot”, akkor gondolhatjuk azt, hogy felemelő ez az isteni nagyvonalúság – de azért az ember tárgyá, cserecikké változtatása valahogy mégsem illik egészen Istenhez. De még ha megengedjük is ezt, akkor is ott van az eredeti probléma: Hogyan beszélhetünk bűnről, és még inkább annak jóvátételi kötelezettségeiről, illetve el nem évüléséről, ha már az Ószövetség is világosan kimondja, hogy Isten „maga mögé”, más megfogalmazásban „a tenger mélyébe” dobja a bűneinket, ahonnan soha elő nem kerülhetnek? Honnan lehet tudni, hogy melyik kijelentés vonatkozik Isten valóságos akaratára, és melyik csak költői megfogalmazás, amely csupán olyan lehetőségéről beszél, amelynek feltételei számunkra talán eleve áttekinthetetlenek?

Nyilvánvaló, hogy egy farizeus, akinek vérévé vált az Ószövetség féltelmes, „folyamatosan kiengesztelésből élő” Istene, s akinek mindennapos vallásos és civil élete alapján természetesnek számított, hogy mindenek ára van, és minden az igazság és az igazságosság mércéjén méretik

meg, képtelen volt megszabadulni attól a távolságtól és attól a „jogi függetlenségtől”, amely számára az egyedüli utat jelentette Istenhez.

Pál számára elképzelhetetlen volt egy olyan Isten, aki nem személyválogató, nem mérícskélő, aki nem cselekedeteink szerint szeret vagy utál minket, és akit nem félelemmel telve, vagy a mennyország és pokol dilemmája között kell örök bizonytalansággal megtalálnunk. Igaz ugyan, hogy megpróbálta megfogalmazni az Istenhez tartozás örömét, de nem tudott szabadulni az Ószövetség vallási liederétől. Megfogalmazta ugyan, hogy Isten nem cselekedeteinkért szeret és hív örök asztalához, de „vallásos előzményei” nyomán csak valami jól bevált helyettesítő áldozattal tudta betölteni az „igazságosságban támadt űrt”. És hogy a megváltás, az elvetétségtől való szabadulás még biztosabb legyen, Jézusból, Isten követéből keresztre feszített Istenfiát faragott, vállalva, hogy inkább Isten „belsejét” is szembeállítja önmagával, a Fiút az Atyával, csak hogy ószövetségi lelke megnyugodhasson a megváltás bizonyosságában. Inkább mindenkire átszálló ősbűnné tette Ádám vétkét, csak hogy vitathatatlaná váljon a megváltás isteni véghezvitele. Eszerint csak Isten tudja lecsendesíteni Isten haragját. Az ember, akiért az egész van, csupán passzív, dermedt szemlélője mindannak, ami érte történik, hogy aztán – de ez már nem páli gondolat! – nekünk legyen kire mutogatnunk, ha passzív módon mégsem működik a megváltás és életünk megmentése.

Ezek után kíséreljük meg végiggondolni, hogy mi közünk a bűnhöz, és mi közünk a megváltáshoz.

A bűn a közgondolkodásban azt jelenti, hogy érdekeinket, szándékainkat, törekvéseinket valaki vagy valami megghiúsítja, lehetetlenné teszi. Ha valahol ellenkezésbe ütközünk, rögtön bünt szimatolunk. Továbbá alapvetően meghatározza tudatunkat az ősbűn igézete, valamint az, amit vallásos életünk során belénk vertek, főként a Bibliára hivatkozva: „Nincs igaz ember egy sem, nincs, aki Istennek törődne, mind eltévélyegtek, valamennyien megromlottak, mindnyájan vétkeztek” (Róm 3,11-12; 23), és csak a jézusi kereszthalálban megvalósult engesztelő áldozat mentheti meg az emberiséget.

A bűn ebben az értelemben függetlenné vált az embertől, annak közreműködésétől, szándékától, akaratától

tól, olyanná vált, mint valami őstulajdonság, mint egy sorcsapás, amelyet ismeretlenek vagy ismerősök hibájából az idők végéig hordoznunk kell, s amelyet nem vehetünk le. A bűnt mint Isten tagadását, vele szembe fordulást megfogalmazni azonban nem éppen „becsületes” dolog, ha egyszer Isten éppen ilyen „választásos” életet teremtett az ember számára. Másrészről azért sem „becsületes”, mert döntéseiben az ember soha nem szabad olyan mértékben, hogy szabad döntéseit mindenestül fel lehetne róni neki. Az ember döntései sohasem annyira nyilvánvalóak, hogy egyértelműen Isten világos elutasítását feltételeznék. A bűn passzív felfogása, az „akaratlan bűn” pedig olyan élet meghirdetését vagy megengedését jelentené, amelyben az ember csupán statisztál egy olyan cselekményhez, amelyről fogalma sincs.

En mint ember adott esetben minden bizonnyal olyan „készüléket” akarnék készíteni, amely nem romlik el, és nem ronthatja meg céljaimat. Ha aztán mégis olyat készítettem, amely elromolhat, akkor nincsen okom és jogom, hogy haragudjak alkotásomra. Nem látható be, hogy Isten esetében miért jogos a harag, ha Isten a szabad akarat által elromolható teremtményt, eltévelyedésre képes embert teremtett. Hogy az elromlást Ádámnak vagy Évának nevezzük, netán ösbűnnek, ez semmit sem változtat a lényegen. Isten nem a tökéletes teremtés mellett kötelezte el magát azzal, hogy megteremtette a világot és benne az embert, hanem az elromolható, megtévedni és bűnt elkövetni képes embert vállalta az első pillanattól fogva.

Ezek után érdemes ismét feltenni a kérdést: Hogyan is állunk a megváltással? Az ember az „isteni cserbenhagyás” áldozata, és ezt csupán Isten maga képes helyrehozni valamiféle isteni heroizmussal, kereszthalállal, amit emberileg alig lehet értelmezni? Vagy a teremtés és benne az ember a kezdetektől Isten szeme fénye, és csodálatos követői által Isten meg nem szűnően segíti, irányítja, formálja az emberi életet, hogy az ember valóban felnőjön az általa elérhető isteni szintre, és jelenvalóvá tegye Istent a világban? Annyira belénk verték, és belénk ivódott a keresztre feszítéssel elért megváltás, hogy elképzelhetetlenek és botrányosnak tartjuk még a kérdést is: Vajon mi lett volna a megváltásból, ha Jézus „ágyban, párnák közt” halt volna meg?

Valójában a megváltás Istennek nem 2000 évvel ezelőtt váratlanul, a

semiből előbukkanó „ötlete” volt, hanem a teremtés pillanatában eleve adott volt, hiszen Isten tudatában volt és van annak, amit teremtett, vagyis annak, hogy a világ nem tökéletes, nem szent, nem tiszta, nem egészen isteni, hanem létében állandóan órá szorul, hogy azzá lehessen, aminek ő akarta. Ahogy a testi fejlődést beleteremtette az emberi fajba és az egyéni emberi életbe, ugyanúgy „beleteremtette” a megváltást is. Az évezredek folyamán az ember újra és újra szembe találja magát önmagával, gyengeségeivel, *bűneivel*, de ugyanígy az isteni élet vonzásával is, napról-napra. Erről beszélnek a próféták, akár a Bibliában szereplők, akár „biblián kívüliek”. Mindegy hogy Buddhának, Jézusnak, Assisi Ferencnek, Martin

Luther Kingnek vagy Gandhinak hívják-e őket.

Ezek a gondolatok talán már olyan mértékben botrányosak, hogy a józan „vallásos” ember jobban teszi, ha meg sem hallja őket. De Jézus egyedülállósága nem keresztre feszítettségéből ered, hanem abból, hogy azonosult Istennel, az Atyával, és ez egyértelművé tette: az emberi élet megoldása csak az isteni élettel való azonosulás síkján valósítható meg. Ez az azonosulás nem passzív magatartás, nem Jézus áldozatán való élésködést jelent, hanem Jézus életének belülről fakadó, *aktív*, igaz követésével, általa valósul meg.

Sulyok Gábor

